

6. Стельмашук Г. Г. Український стрій / Г. Г. Стельмашук, М. С. Білан. – Львів : Фенікс, 2000. – 328 с.
7. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма / Тамара Ніколаєва. – К. : Либідь, 1996. – 176 с.
8. Щербий Г. С. Взаємозв'язь народного и професіонального в розвитку сучасного костюма (на матеріалах Української ССР) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.07 “Етнографія” / Г. С. Щербий. – Минск, 1983. – 24 с.
9. Цимбалюк О. К. Етномистецькі традиції костюма в Україні середини ХІХ–ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. : спец. 17.00.06 “Декоративне і прикладне мистецтво” / О. К. Цимбалюк. – Львів, 2000. – 18 с.
10. Никорак О. І. Фольклорні мотиви в українському дизайні одягу / Олена Никорак // Мистецтвознавство`07 (1). – Львів, 2007. – С. 21–30.
11. Кодлубай І. Львівська мода початку ХХ століття / Ірина Кодлубай // Поступ. – 2000. – № 35 (479). – 24 лютого. – 9 с.
12. Надопта А. Популяризація українського народного костюма в Галичині у 1930-х роках / Андріана Надопта // Народний костюм як виразник національної ідентичності : зб. наук. праць ; [за ред. М. Селівачова]. – К., 2008. – С. 61–66.
13. Гульга А. В. Гердер / А. В. Гульга. – 2-е изд., дораб. – М. : Мысль, 1975. – 181с.
14. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя, наукова та громадська діяльність / Д. Дорошенко. – Прага : Вид-во Ю. Тищенко, 1942. – 168 с.
15. Барвінський О. Спомини з мого життя. Друга часть. (Образки з громадянського і письменського розвитку Русинів від 1871–1888 р., з додатком споминів про М. Лисенка) / Олександр Барвінський. – Львів, 1913. – С. 56.
16. Дописи // Слово. – 1862. – Ч. 13. – 26 лютого. – 51 с.
17. Вахнянин А. Спомин з життя / Анатоль Вахнянин ; [зладив К. Студинський]. – Львів, 1908. – С.133.
18. Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича / Осип Маковей. – Львів, 1911. – 323 с.
19. Turkawski M. Wystawa etnograficzna Pokucia w Kolomyi / Turkawski Marceli Antoni. – Kraków, 1880. – 54 s.
20. Колесса Л. Народний стрій / Любка Колесса // Нова хата. – 1926. – Ч. 5. – Жовтень. – С.18.
21. Бурачинська Л. На Маргінесі конгресів / Лідія Бурачинська // Нова хата. – 1934. – Ч. 7–8.
22. Гургула І. Показ народної ноші / Ірина Гургула // Нова хата. – 1934. – Ч. 12.
23. Bazielič B. Stroje ludowe narodów europejskich. – Cz. 1 : Stroje ludowe Skandynawii i krajów bałtyckich / Barbara Bazielič. – Wrocław : Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 202 с.

На основе анализа публикаций о народном костюме, фото, произведений изобразительного и декоративно-прикладного искусства конца ХІХ – начала ХХ века автор прослеживает эволюцию народной одежды. В статье отмечены взаимосвязь заинтересованности народным костюмом как видом народного искусства и развитием национального самосознания, возникновение национального стиля в украинской моде.

Ключевые слова: народная одежда, традиции, новаторство, символ, народное искусство, городская одежда, идея национального стиля.

The analysis of publications on folk costumes, photos, works of fine and decorative art from the late nineteenth early twentieth century – author traces the evolution of national dress. The article noted the relationship of interest as a kind of folk costumes and folk art development of national identity, national origin in the Ukrainian style fashion.

Key words: folk costumes, traditions, innovation, character, folk art, urban clothing, the idea of national identity.

УДК 677.541:26:392

Ольга Мельник

СОЛОМ'ЯНІ ВИРОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ РІЗДВЯНИХ СВЯТ ГАЛИЧИНИ, ВОЛИНИ, ПОДІЛЛЯ (20–30-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.)

У статті вперше систематизовані народні назви традиційних архетипів давнини: “баба”, “дід”, “дідух”, “квітка”, “павук” та ін. У народі вони – найбільш поширені обрядові атрибути різдвяно-новорічних свят. Збережені у звичаях українців від прадавніх часів до сьогодення. За ознаками фактури сухих рослин – пахучого сіна, соломи, снопа злаків, польових пучків, букетів – визначені значення хатніх обрядових природних форм, прикрас, оберегів у видозмінах їх прототипів. Уточнені навчальні, музейні

осередки установ, індивідуальна творчість майстрів, художників декоративного мистецтва, аматорів краю, що зберігають традиції солом'яних виробів.

Ключові слова: “баба”, “дід”, “дідух”, “квітка”, “павуки”, “обереги”.

Метою пропонованої статті є вияв символіки солом'яних виробів, що використовуються як різдвяні атрибути на території Галичини, Волині, Поділля, а також динаміка до виготовлення в часовій протяжності від 20–30-х рр. ХХ ст. до сьогодні. Науково-довідкова література пропонує таку верифікацію традиційних обрядових назв для архетипів давнини в народних назвах їх значень.

“Дідух” – по суті (сніп) [14, с.553], “дідо” часто означає соломку, котрою устеляють піл [21, с.41] на святвечір, а “баба” – обов'язковий архетип пари з “дідом”. У слов'янських житніх обрядах “баба” може означати останній сніп [21, с.123] чи “бабин сінокос” [там само]. Або ж “бабка” – купка снопів жита, льону, складених на полі, і т. ін. [14, с.50]. Чи “16 снопів льону й урожай льону рахується бабками, а ряд бабок по 10 пучків називають хороводом” [5, с.33].

Малою обрядовою формою родинного й календарного циклу життя українського народу є “квітка”.

“Квітка, китка – ритуальний предмет у вигляді букетика, пучка квітів (житніх, штучних), рідше галузка, одна велика квітка чи маленький віночок, квітка, бант із стрічок паперу, пташине перо” і т. п. [21, с.488].

А “павук” – елемент внутрішньої прикраси будинку, виготовлений у зимові свята чи, рідше, на весілля” [21, с.648].

Народні назви традиційних архетипів обрядових солом'яних виробів поєднали гармонійні взаємовпливи звичаїв та обрядів дохристиянської й християнської релігійних культур. Збережені українською традицією від первісних вірувань: місячного, сонячного, рослинного культів природних циклів життя на землі. У періодичних змінах річного коловороту сонця “Коло Сва-роже” [11, с.223] 4-х рухомих сонячних фаз у колі зодіаку:

- сонця весняного рівнодення (Ярила) [2, с.614];
- сонця літнього сонцестояння (Семиярила, Сімаргла) [2, с.470];
- сонця осіннього рівнодення (Світовида) [2, с.640];
- сонця зимового сонцестояння (Коляди) [2, с.240].

Природні зміни пір року, які відповідають календарним періодам свят, ще донині насичені обрядовими атрибутами солом'яних виробів у локальних осередках західного регіону України. Отже, і християнська обрядовість староукраїнських свят поєднала слов'янську міфологію світогляду народу та його єдності життя з природою.

Тому прадавні свята “Різдво-Коляда і Щедрий вечір” [19, с.285] є ознакою космогонічних культів вірувань прашурів. А саме, Щедрий вечір – зимове свято народження нового Місяця (Василя), а Коляда – свято (Сонця) зимового сонцестояння. З розвитком цивілізації архаїчний культ місяця був витіснений культом сонця – головним із тріади світил: Місяця, Сонця, Зорі, що разом з водою складають першооснову світу. Ця триєдина сутність всесвіту стала природною основою релігії язичників і християн, в аналогіях обрядових природних форм солом'яних виробів.

Органічним компонентом української традиції в цей час є прадавній звичай народу прикрашати оселі на християнське Різдво: “дідом” (соломою), “бабою” (сіном), “дідухом” (снопом), “квіткою” (пучком, букетом), “павуками” (гірляндами), “оберегами” (солом'яними хрестиками) у вікнах осель і т. п.

З настанням першої зорі святкуємо “Багату кутю” (жертвну трапезу на честь культу предків роду). Родинне свято з достатком святої вечері. На святковому столі є дванадцять страв, що означають 12 апостолів у християнській традиції. А в слов'ян (язичників) відповідно 12 місяців річного кола року, яке Світило “оббігає землю 12 разів” [7, с.303]. На столі є обрядова кутя (пшеничні зерна з маком, горіхами), заправлена медом (Правобережжя України). Найдавнішою традиційною є ячмінна кутя, її досі готують на Поліссі [1, с.179]. Із часів трипільської культури “сонячної віри” [10, с.509] християнська різдвяна традиція поєднала сакральну форму світогляду слов'ян (язичників).

У циклічних ритмах пір року народний календар об'єднав у собі річний поділ життя народу на буденний і святковий час. Так, різдвяно-новорічний цикл свят наповнений магічними

величальними піснями Коляді (Сонцю), щедрівками (Місяцю) у своїй суті оновлення світу, його “релігійній всеедності” [16, с.170], які є святковою ознакою народного фольклору: колядок, щедрівок, веснянок природної культури наших пращурів у синтезі з християнством.

Слід зазначити, що звичаєва обрядовість пісенного спадку різдвяних коляд староукраїнських свят особливо збереглася в західному регіоні України (Галицькій Гуцульщині). “Колядники уособлюють предків роду жертвними колядами і мертвим і живим, відганяючи темну нечисть” [8, с.20] земного світу. Підстінні колядки біля вікон чи “ганків” усій челяді в засніжених селах Галичини, Поділля, Волині й т. п. ще в 1970-х роках ХХ ст. традиційно лунали з уст гуртів дівчорі, як і щедрівки. Давні колядки впорядковані Володимиром Гнатюком 1914 року першої чверті ХХ ст., Філаретом Колесою в “Етнографічних збірниках НТШ”, Володимиром Шухевичем у “Гуцульщині” в інваріантах образів християнської культури.

У давнину свято Коляди виявлялося у двох іпостасях: Місяця і Сонця, що уособлювали світло “Сура” [там само]. Древні народи розуміли, що без сонця немає життя. Воно – у змінах циклічного руху сонячних фаз у колі зодіаку – 12 сузір’їв річного поділу часу видимого руху, що вважаємо за чотири пори року. У графічному зображенні це – коло зодіаку, розділене чотирма променями (хрестом). Хрест у колі – древній язичницький символ сонця і вогню. Так званий “орійський хрест” [2, с.567], що означав по вертикалі (батьківське начало), горизонталі (материнське), “а сам хрест з колом – Сонцем утворював третю силу – синівську” [там само]. Хрест (сварга) – символ Сварога (бога вогню) в українській міфології.

Від прадавніх часів до сьогодення символ хреста вживається при кожній життєвій потребі. З початком нової ери хрест став оберегом християн. “Накладаючи на себе хрест, люди тим самим захищаються Сонцем від злих сил” [15, с.215], духів. У пору зимового сонцестояння сонце припиняє свій рух на три дні. Нерухомість сонця в колі південного хреста означає його смерть на хресті. Кожного року з початку 24-го грудня на нічному небосхилі видно найяскравішу зорю Сіріус з трьома зірками “царями”, утворених під ряд лінійного напрямку. З 25-го грудня Сонце піднімається вище на 1° і відновлює свій рух далі. “Після зимового сонцестояння день збільшується і рік повертає на літо” Т.2 [21, с.444]. Рух сонячного світла на південь – є його народження. Природне явище – аналогічне усій природі. Виразно пов’язане з обрядовою культурою української міфології, яка становить самостійну систему міфів “міфологічних персонажів, міфологічних уявлень і дій, що виявляються в народних обрядах і фольклорі” [16, с.198].

“Солярні мотиви увійшли до різдвяних обрядів римської і грецької церкви і через неї поширилися по всій Європі” [19, с.37]. “Приуроченість Коляди до часу зимового сонцестояння збіглося з важливою датою християнського календаря Різдва Христового Т. 2 [21, с.571] у компіляції колядок з більш пізнім Рождеством Христовим:

А той перший праздник Рождество Христове,
А той другий праздник Святого Василя,
А той третій праздник Святе Водохреща...
Радуйся, ой радуйся земле, Син Божий народився!

А ось інша в записях Івана Кочержука (с. Ришнате, пов. Долина, 1905 р.) [6, с.33]:

Пречиста Діва породила Сина,
Як породила в пелени повила,
Зеленим сіном ему постелила.

У тексті збережена природна форма раннього культу рослин землі “зелене сіно”, що є традиційним архетипом давнини. “Сіно – в народній традиції символ Різдва і народження; атрибут різдвяної, родинної і скотарської обрядовості та магії” [21, с.619]. За функціями та символікою подібне із соломною. У час святої вечері на сіно ставили кутю і клали хліб, стелили на святковий стіл під скатертину чи під стіл. У давнину вистелювали на лаву під житню “квітку” (Тернопільщина, Волинь) у затишку осель староукраїнських зимових свят (30-х років ХХ ст.). У високогір’ях Гуцульщини на святвечір до сьогодення на стіл під “обрус” (скатертину) тільки кладуть зелене сіно (отаву) у селах: Акришори, Березів, Брустури, Космач,

Коломийський р-н (Івано-Франківська обл.). А “поліщуки ставили поряд з кутею в червоному кутку на Різдво кулю соломи, щоби сад був багатим” [там само]. Напередодні Різдва волиняни “застеляли постелі усіх членів сім'ї сіном” [там само]. Колись “у хатах Покуття соломою традиційно стелили глибокі ліжка з дощатим дном та дерев'яними стінками, покриваючи білою веретою, а другою поверх неї вкривалися” [12, с.22]. Усюди в селах Галичини, Волині, Поділля в 70-х роках ХХ ст. селяни напихали в пішви “дідухову солому”, закладаючи нею глибокі дощаті ліжка. А в колиску діточкам стелили сіно. “Дідами” (кукурудзяними качанами), зв'язаними попарно, у гуцульських хатах завішували “місце під образами” [23, с.63].

У високогір'ях Карпат переважали низькорослі злаки: ячмінь, овес, гірські трави. На рівнинах Галичини, Поділля висівали здебільшого пшеницю, а на Волині – жито. Названі природні форми рослин залишилися в обрядовій традиції християнських різдвяних свят у локальних відмінах до сьогодні (поч. ХХІ ст.). Обрядові архетипи в народних назвах їх значень уособлювали предків роду, рослини, космогонічні культу слов'янської культури. Так, сніп мав кілька назв: поширену “дідух”, гуцули називають його “колядник”, “Коляда” (Сонце), “Василем” (Місяцем), що уособлював рослини космогонічні культу предківської давнини. На святвечір традиційно сніп “дідуха” ставили в кутку хати перед Різдвом” [14, с.553].

Від часу староукраїнських свят на Покутті “дідухів” оздоблювали гілками ялини, завітчували стрічками гофрованого кольорового паперу. В окремих селах Гуцульщини: Паляниця, Яблуниця Яремчанського району (Івано-Франківська область) у куті над ліжком селяни ставлять вівсяного снопа. На початку Святої вечері в чубате вівсяне колосся йому дають їсти “пирого” (вареника) з капустою, і посипають зерном. Аналогічний звичай збережений у смт Отинія Коломийського району, де “дідуха” пригощають пампухом. У селах Самбірщини на Львівщині “дідухові” поміж колоски, крім капустяних, картопляних вареників, кладуть окрайці калача. Вважалося доброю прикметою, якщо в ніч з 13 на 14 січня на Василя в старий (український Новий рік) “дідуха” викрадали чужі сільські хлопці й згодовували худобі. Тоді вдячний господар пригощав їх сушеницями та медом. У нас в Україні що край, то звичай, де після святвечора в колосся “дідуха” ставлять ложки для душ роду, щоб пригощалися обрядовою кутею. Із часом традиція обрядових виробів переривається чи десь-не-десь жевріє серед окремих сільських родин. У 1980-х роках ХХ ст. солом'яні дідухи поширюють самодіяльні майстри. І знову вони стають обрядовими формами свят західного регіону України (Галичина, Поділля, Волинь, Закарпаття), які в народних назвах є “оберегами” осель. У 90-х роках поступово поширюються в містах. Міські “панські” прототипи декоративних форм уподібнені до дерева, з розлогими пучками колосистих “віт”, навколо центрального – від 4-х до 12-ти, в основі завершення тринога. З новітніми декоративними формами “дідухів” колядують у Галичині, а з “квіткою” щедрують зосібна чи фольклорними колективами коло церкви й т. п. З року в рік напередодні Різдвяних свят в асортименті з “квіткою”, “дідухи” пропагують самодіяльні майстри на велелюдних зимових ринках (Івано-Франківщина). Фігуративні новітні різних форм кінця ХХ – початку ХХІ ст. часто привертають увагу перехожих у вітринах магазинів:

- із вигнутими пшеничними пучками півсфери назовні, у декорванні червоних ниток навколо пшеничних пучків колосся;
- із розлогими вітами пишних вівсяних пучків навколо основи “стовбура” в основі завершення тринога (фото 2).

Фото 1. “Дідух”. Історико-краєзнавчий музей “Бойківщина” (м. Самбір)

Фото 2. "Дідух". Історико-краєзнавчий музей "Бойківщина" (м. Самбір)

2009 р. З огляду розвою художнього плетіння, декорування злаками соломи, самодіяльні, народні майстри, художники декоративного мистецтва краю дедалі частіше поширюють свої ви-
робы (твори) у монастирі та храми України. У типології обрядових церковних хоругв, ікон, митрополичих Панагій в аплікації соломкою, та плетених, в'язаних обрядових природних форм: "дідухів", ялинкових солом'яних іграшок, вишуканих віночків "квітки" християнської культури обрядових свят кінця ХХ – початку ХХІ ст.

У сучасних умовах навчання за напрямом "Декоративно-прикладне мистецтво" обрядові солом'яні ви-
робы поєднані традиційними й інноваційними техніками декоративних форм у синтезі матеріалів: паперу, лози, ниток, коралів, пір'я. Фігуративні новітні форми різних величин вівсяних (житніх) "дідухів"-триногів доповнені квітучими гілками з листям (фото 3), у техніках полотняного переплетення – розщепленими житніми стеблинами, які обвиті навколо стовбура до основи тринога. Інші – з пишними "вітами", поєднані в середині з пучками льону й солом'яною квіткою чи доповнені об'ємними формами пташок в аплікації соломкою (Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка, м. Івано-Франківськ). Однак міське ремесло в акцентах сучасних форм декору, з новітніми техніками візерункового плетіння, знівельовує обрядову функцію природних форм предківської давнини й у розвої декоративного мистецтва краю набуває сучасних напрямів розвитку та поширюються загалом.

Фото 3. "Дідух". Авт. О.Мельник (м. Івано-Франківськ, 2010)

У квітчанні осель річних релігійних і родинних свят є “квітка”. Розповсюджена пучками, букетами в селах та містах у житлових громадських приміщеннях, а також у церковній архітектурі краю. Укладена польовими букетами, пучками. Локалізована в різновидах форм давнини, обрядових (ритуальних) вінках. На Тернопільщині, Волині ставили сплетену з жита “квітку” або необмолочений сніп, який іще називали “дідух” [1, с.179]. Житня “квітка” є обрядовий вінок. “Плетений вінок з колосся – символ добробуту та плодючості” [3, с.160]. “До речі, на ритуальний сніп також напинали вінок і прикрашали його квітами. Сніп жита, або з жита вінок ставлять в головах молодих у першу шлюбну ніч” [там само].

Фото 4. “Квітка”. Авт. М.Кравчук.
Виставка “Житнє перевесло”
(м. Івано-Франківськ, 2007)

“Квітка” у ментальності народу вважається оберегом і має охоронне значення протягом календарного року, у різний час обрядових свят – складена барвистими букетами, округлих, видовжених форм чи в єдності із стрітенською свічкою. Слід зазначити, стрітенські свічки в букетах “квітки” знаменують завершення зимових свят. На Покутті свято Стрітіння супроводжується фестивалем “Запалимо стрітенську свічку” з літургійними відправами богослужби Стрітіння Господнього, а також з народними святами “стрітіння зими з літом”, у супроводі колядок, щедривок фольклорних колективів сіл: Обертин, Яківка, Жабокруки (Івано-Франківська область, 2011).

Зимові букети “квітки” наповнені злаками вівса, пшениці чи жита. Інші в поєднанні суховіття лікарських трав: материнки, деревію, пижми, звіробою, василька із зеленим вівсом є за формою видовжені в букетах “квітки”, у виконанні самодіяльних майстрів: Плетенюк Люби, Дідик Марії, Остафійчук Марії (с. Остриня, Тлумацький район, Івано-Франківська область). Зазвичай, на святвечір, де немає “дідуха”, красується букет у вазі “квітка” (фото 4).

На Водохреще “квітку”, вироблену пишними пучками, букетами в поєднанні кількох злаків і суховіття (с. Крилос, Галицький район, Івано-Франківська область), освячують. У формі віночків “квіткою” прикрашають глечики, “слоїки” з йорданською водою. Освячені на Водохреще обрядові букети “квітки” залишають до Спаса [2, с.154]. З вербових галузок “квітку” зберігали за образами (іконами). Чи пишний букет із паперових квітів гофрованого паперу – у центрі вишитих рушників над іконами. Пучком йорданської “квітки” кроплять обрядові хліби, оселю, дітей, хату, обійстя і т. п. (фото 5). “Здавна від Різдва до Водохрещя на столі з підставкою дерев’яної тринигоги, обвитої хусткою, у пучку “квітки” височіла свічка” [23, с.63]. (Покуття початку 1930–1950-х рр.). Поширеною назвою на Поділлі є “квітка”, завершена тринигогом.

“У зимовий період свят на Поділлі крім вінка, ще плететься “квітка” – це п’ять чи шість окремих невеличких снопиків або пучків, сплетені разом в одну цілість, що зовні це все справді нагадує велику квітку” [4, с.222–223].

Фото 5. “Йорданська квітка”.
Авт. Ю.Чічак (с. Небилів, Рожнятівський
р-н, Івано-Франківська обл., 2009)

Пшеничними злаками в п'ять розгалужених пучків букетом у вазі красується “квітка” Марії Гальчук, оздоблена паперовими стрічками. Пучки стебел обплетені об'ємними (витими) плетінками п'ятикінцівки в інтерпретації автора (с. Малі Заліщики, Тернопільська обл.) [20, с.177]. У 70–90-х роках ХХ ст. вівсяні букети “квітки” були поширені в селах, селищах міського типу, подекуди в містах, обгорнуті різнокольоровою “позліткою” (фольгою), на столах чи підвіконниках у вікнах осель. Слід зазначити, міське ремесло обрядових виробів має тенденцію до зменшення величини декоративних форм, як-от віночки Василю. Їх традиційно робили на Покутті, де жили Василі. “На Новий старий рік віншували іменинників Василів вінком обернено серцевидної форми, спленим із житніх колосків, подекуди прикрашеним сухими або ж робленими квітами” [22, с.16]. Такий подарунковий вінок висів на стіні до Великодніх свят.

У селах Покуття квіткою з пир'я прикрашали солом'яних павуків. За формою – традиційна гірлянда, складена з трубчастих стебел житньої соломи, низками октаєдрів. Від найбільшого (центрального) ромбоподібного модуля до найменших його величин у центрі та на кутах. Підкреслимо, що різдвяні “павуки” до 1940 року вішали з тростини або соломи, оздоблені паперовими птахами та звірами. Їх чіпляли до стелі над скринєю, на яку в давнину ставили Святу вечерю (за розповіддю Богдана Сидора – директора музею гетьмана Петра Сагайдачного, с. Кульчиці Самбірського району Львівської області). Стародавні форми солом'яних “павуків” оздоблювали круглими солом'яними квіточками плоских форм, уподібнених “ромашці”, і пир'ям у формі пухнастих “руж” чи 6-ти, 8-кутними зірками “штернами” [7, с.89]. Їх прикрашали паперовими квітами з пергаментного паперу (Покуття). Різдвяні прикраси стали зацікавленим заняттям молоді та жінок (ажурні традиційні гірлянди, площинні (квадрати, багатокутники-“павутинки”, об'ємні підвісні форми: тетраедри (пірамідальні), октаедри (ромбоподібні), ікосаедри (дванадцятигранні модулі)). В акцентах солом'яних конструкцій уособлюється “ідеальний впорядкований світ” [18, с.15] простору житлових, навчальних, адміністративних інтер'єрів краю. Різноманітні геометричні форми складних модулів опрацьовані традиційними техніками: нанизування, в'язання, основних (великих) і другорядних (малих, найменших) величин.

Сучасні студенти напряму “Декоративно-прикладне мистецтво” працюють з традиційними й інноваційними формами обрядових прикрас в елементах сучасного декору, об'ємних пташок у консервації шкаралупи яєць та аплікації соломкою. В інваріантах поєднань гофрованих крил, хвоста в техніці витинанки. Чи площинного багатокутного “павука” у загальному декорі традиційних солом'яних пташок із барвистим переплетенням ниток між променевими ритмами крил і хвоста (фото 6). Інколи традиційні солом'яні гірлянди “павуків” завершені китицями із синього, білого паперу (Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка, м. Івано-Франківськ). Низками блискучих коралів двох'ярусні гірлянди солом'яних “павуків” оздоблює Галина Семкович. А на кутах з'єднань модулів вилискує оздоба бусин (с. Березівка, Тисменицький район, Івано-Франківська область). Пишними паперовими “ружами” з гофрованого паперу завітчані гірлянди солом'яних “павуків” [13, с.5] Катерини Андрусів. Самодіяльна майстриня – багатогранна особистість. Із молодечим запалом творчого духу репрезентувала майстер-класи декоративної солом'яної іграшки “павука”, солом'яну традиційну гірлянду внутрішньої прикраси осель (с. Васючин Рогатинського району, Івано-Франківська область) на

Фото 6. “Солом'яний павук”.
Викон. студенти гр. ДГМ-12 (ст. викл.
Мельник О.О., Інститут мистецтв, 2010)

міжнародному фестивалі “Сніп”, що проходив у м. Луцьку з 1-го по 7-ме серпня 2010 року. Витонченими гірляндами в ритмах акцентів “кружляють” солом'яні “павуки” у склепіннях стелі виставкової зали Коломийського музею писанкового розпису від музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. Давню народну традицію улюбленого ремесла поширила в музеї Оріся Стефанюк. За словами майстрині, “павук у хаті – на щастя!”, що дарує людям спокій і затишок. А справжній “приносить” звістку, стверджують у народі. Руками сумлінних творчих працівників музею, випускників Інституту мистецтв ПНУ (м. Івано-Франківськ) солом'яні “павуки” оздоблені:

- писанками Покуття (авт. Вікторія Туліка);
- ажурними формами паперових кульок у техніці “орігамі” (авт. Мирослава Бойків);
- солом'яними квіточками розщеплених стеблин жита (авт. Уляна Линда-Варцаб'юк) (фото 7);
- витинанками писанок;
- витинанками космічних прибульців;
- паперопластикою постаті ангела в поєднанні квітів з пір'я та помаранчевих кутасів унизу (авт. Оріся Стефанюк).

Зразки декоративних солом'яних прикрас Покуття (поч. ХХІ ст.) творчий колектив музею на чолі з Мирославою Бойків репрезентував на форумі національних культур “Всі ми діти твої, Україно!” на виставці творів образотворчого декоративного мистецтва в Києві 2005 року (Український дім, Палац мистецтв).

У творчих пошуках художнього образу працює учнівський осередок ЗОШ І–ІІІ ступенів авторської студії “Житечко” під орудою Марії Кравчук, заслуженого майстра народної творчості України (с. Купичів, Турійський р-н, Волинська обл.). Волинський осередок учнівської молоді – ознака досконалої майстерності соломоплетіння у творчих пошуках інноваційних форм розвою солом'яних виробів. Одні з них – круглі солом'яні “павуки”, вивішені в шкільному музеї в об'ємно-просторових композиціях:

- по вертикалі в ряд із звисаючими трьома кулями (авт. Анна Безуглова) (фото 8);
- під солом'яним абажуром з дванадцяти круглих куль [17, с.13];
- однією круглою формою (фонди Львівського музею етнографії) (авт. Марія Кравчук).

Сакральними знаками міфологічних релігійних систем визначені обереги, трансформовані минулими й новітніми релігійними культурами в типології різновидів форм і матеріалів. Хрест і молитва в кожній потребі людського життя були й залишаються оберегами релігійних осіб, їх простору житла і т. п., збережені

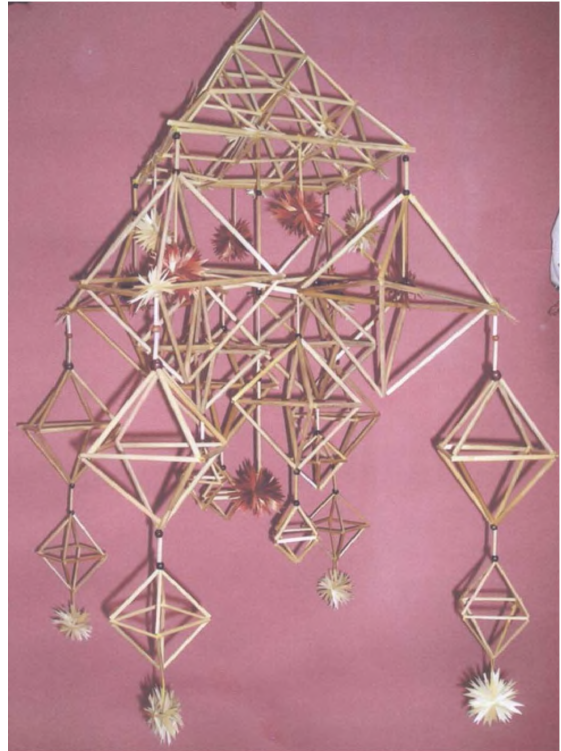

Фото 7. “Павук”. Авт. Уляна Линда-Варцаб'юк (м. Коломия, Івано-Франківська обл., 2006)

Фото 8. “Павуки”. Авт. Анна Безуглова (шкільний музей с. Купичів, Турійський р-н, Волинська обл.)

народною традицією в обрядовій культурі релігійних свят. Узимку в періоди лютих морозів люди рятувалися оберегами: “На всіх вікнах і дверях випалювали вогнем, або малювали крейдою хрести, щоб нечисті духи не мали доступу до обійстя” [2, с.86]. В обрядовій культурі староукраїнських свят вони донині залишилися хресними знаками у формі солом’яних хрестів на вікнах сільських осель. Від Водохреща до Стрітєння в локальних осередках Галичини, Поділля, Рівненського Полісся. На Рівненщині їх робили із сіна, де “вони стояли до Стрітєння, після чого їх спалювали” [21, с.620]. Здебільшого двораменні солом’яні хрести (грецької форми) поширені в с. Черниця Бродівського району (Львівська область), у с. Мужилів (Підгаєцький район, Тернопільська область) і в селах Заріччя, Білі Ослави, Чорні Ослави, Чорний Потік Надвірнянського району (Івано-Франківська область). По три солом’яних хрести (латинської форми), один зверху, а поряд два нижче (зліва й справа) з вівсяних стебел ліплять на кожне вікно жителі села Нараїв (Бережанський район, Тернопільська область). В інших селах цього району (Рогачин, Волиця) такої ж форми тільки по одному кріплять на вікно. Це – трубчасті стеблини, з’єднані між собою бічним надрізом по середині одного з них. Варіативні їх форми зафіксовані в літературі в першій половині ХХ ст. назвою йорданського солом’яного хреста [2, с.86], каркасним плетінням метричних ритмів ромбів. У кінці 90-х років ХХ ст. поширилися на Івано-Франківщині в індивідуальній творчості самодіяльних майстрів, художників декоративного мистецтва в різновидах технік: спірального, каркасного плетіння житньою соломкою.

Таким чином, класифіковані природні форми святкових атрибутів традиційної минувшини та сьогодення є ознакою обрядових різдвяно-новорічних свят української традиції у взаємовпливах двох релігійних культур: слов’ян і християн. Тисячолітня релігія язичників з колосковими злаками виробила багато звичаїв, обрядів, забобонів і т. п. Переважно сіно та солома визначали матеріально-духовну основу укладу життя різних соціальних верств сільського населення. В українській обрядовій традиції збережені до сьогодення в прототипах обрядових атрибутів, релігійного синкретизму та видозмінах інноваційних форм, фактури сухих рослин: пахучого сіна (баби), соломи (діда), снопа злаків (дідуха), польових пучків букетів (квітки), павуків (гірлянд) і т. п. У значеннях народних, локальних назв релігійних свят закономірного історичного розвитку життя українського народу.

1. Велика ілюстрована енциклопедія України / [В. К. Борисенко, Л. І. Брюховецька, Г. І. Веселовська та ін.]. – К. : Махаон-Україна, 2009. – 501 с.
2. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 662 с.
3. Войтович В. Міфи та легенди давньої України / В. Войтович. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 392 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис : у 2 т. / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1991. – Т. 1. – 449 с. ; Т. 2. – 442 с.
5. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Государственное изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – Т. 1. – 699 с.
6. Етнографічний збірник НТШ. – Т. XXV : Колядки і щедрівки / [зібрав В. Гнатюк]. – Л., 1914. – Т. 1. – 269 с.
7. Катрій Ю. Я. ЧСВВ. Пізнай свій обряд / Ю. Я. Катрій. – Нью Йорк : Вид-во оо. Василян, 1982. – 472 с.
8. Ковальчук О. В. Українське народознавство / О. В. Ковальчук. – К. : Освіта, 1992. – 171 с.
9. Курилич М. Гуцульський орнамент / [упоряд. Л. М. Довга]. – К. : Л. К. Мейкер, УВЦ, 2001. – 126 с.
10. Кодлубай І. Прадавня Україна / І. Кодлубай, О. Нога. – Л. : НВФ Українські технології, 2004. – 527 с.
11. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – Х., 2005. – С. 468.
12. Мельник О. Солом’яні вироби в діахронії архетипів Галичини, Волині, Рівненського Полісся першої чверті ХХ – початку ХХІ ст. / О. О. Мельник // Мистецтвознавство. – 2008. – Вип. XIV. – С. 22–28.
13. Мельник О. Річні календарі на 2011–2012 р. (Ікони в аплікації соломкою) / О. Мельник. – Івано-Франківськ, 2010. – 27 с.
14. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко]. – К. : Вид. Аконіт, 2004. – Т. 1. – 926 с.
15. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / С. Плачинда. – К. : Велес, 2007. – 235 с.
16. Релігієзнавчий словник / [за ред. А. Колодного, Б. Любовика]. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 389 с.
17. Різдво у Львові : каталог виставки / [авт.-упоряд. З. Шульга]. – Л. : Видавничий дім “Ініціатива”, 2007. – 48 с.
18. Репина Т. А. Художественные изделия из соломки / Т. А. Репина. – Минск : Беларусь, 2008. – 282 с.
19. Сосенко К. Різдво – Коляда і Щедрий вечір / К. Сосенко. – К. : Укр. письм., 1994. – 285 с.

20. Станкевич М. Автентичність мистецтва / Михайло Станкевич. – Львів, 2004. – 200 с.
21. Толстой Н. И. Славянские древности : в 5 т. / Н. И. Толстой. – М. : Междунар. отношения, 1995. – Т. 1. – 575 с.; Т. 2. – 685 с.; Т. 3. – 690 с.
22. Федущак М. Прикрашання квітами – квітчання... / М. Федущак. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 56 с.
23. Федущак М. Квітчання житла в Галичині / М. Федущак // Народне мистецтво. – 2004. – № 1(2). – С. 62–63.

В статтє вперше систематизовані народні названія традиційних архетипов древности: “баба”, “дед”, “дидух”, “цвєток”, “паук” и др. как наиболее распространенных обрядовых атрибутов рождественско-новогодних праздников, сохраненных в украинских обычаях от древнейших времен до современности. По признакам фактуры сухих растений – пахучего сена, соломы, снопа злаков, полевых пучков букетов – определены значения домашних обрядовых природных форм, украшений, оберегов в видоизменениях их прототипов. Уточнены учебные, музейные центры учреждений, индивидуальное творчество мастеров, художников декоративного искусства, любителей края, хранящих традиции соломенных изделий.

Ключевые слова: “баба”, “дед”, “дидух”, “цвєток”, “пауки”, “обереги”.

The following article presents grouped typification of ritual straw works: “did”, “baba”, “didukh”, “flower”, “pavuk”, dating from 20s-30s of XX century.

The article defines their prototypes and modern derivative forms, such as: “flower”, “pavuk”, “didukh”, “baba” and “did”, which exist in individual creative works of folk art craftsmen of the middle of XX – early XXI century in western part of Ukraine.

Key words: “did”, “baba”, “didukh”, “flower”, “pavuk”.

УДК 7.012:398.1

Ірина Калиновська

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ В СТИЛІСТИЦІ ІНТЕР'ЄРІВ ГРОМАДСЬКИХ ПРИМІЩЕНЬ ПРИКАРПАТТЯ 50–80-х років ХХ ст.

У статті зроблено аналіз творчих здобутків художників інтер'єру громадських приміщень на Прикарпатті 50–80-х років ХХ ст., указано на національну й регіональну своєрідність в організації внутрішнього простору інтер'єрів громадських приміщень.

Ключові слова: інтер'єр, громадські приміщення, Прикарпаття, народні традиції.

Важливе місце в культурній скарбниці українського народу належить народному будівництву, у якому віддзеркалилися висока майстерність, кмітливість і винахідливість творця.

У зв'язку з будівництвом різноманітних типів громадських споруд, особливе значення має вирішення інтер'єрів, які відповідають функціональним, естетичним та економічним потребам. Художніми виражальними засобами в інтер'єрі стають декоративні властивості різноманітних будівельних й облицювальних матеріалів, меблювання, уміле використання якостей світла та кольору, уведення монументального й декоративно-прикладного мистецтва. Усе це навіть за однакових планувальних рішень і стандартних типових елементів споруд сприяло індивідуалізації інтер'єру.

Мета статті – зробити аналіз творчих здобутків художників інтер'єру громадських приміщень на Прикарпатті 50–80-х рр. ХХ ст., указати на національну й регіональну своєрідність в організації внутрішнього простору інтер'єрів громадських приміщень.

Однією з умов, що забезпечує органічний зв'язок інтер'єру, екстер'єру з навколишнім середовищем, є врахування природних і кліматичних умов, місцевих традицій. Використання місцевих матеріалів, виробів народних майстрів-художників надає інтер'єрові особливих якостей, які формують регіональний характер у просторовому образотворенні. Посилює сприйняття такого інтер'єру використання художніх виробів прикладного та декоративного мистецтва, виконаних на основі народних мотивів.